

NAKU

NASJONALT KOMPETANSEMILJØ
OM UTVIKLINGSHEMMING

Utvikling

FEBURAR 2017 NUMMER 1 ÅRGANG 11 WWW.NAKU.NO

TEMA:
inkludering

Hovedreportasje

Inkludering – om å skape en dra-kultur

Bestill gratis abonnement på naku@hist.no

NAKU

NASJONALT KOMPETANSEMILJØ
OM UTVIKLINGSHEMMING

Utvikling kommer ut med fire utgaver i året og abonnement er gratis ved henvendelse til NAKU. Redaksjonen forbeholder seg retten til å korte ned bidrag.

ANS. REDAKTØR

Karl Elling Ellingsen

REDAKTØR

Karl Elling Ellingsen

REDAKSJON

Karl Elling Ellingsen

Kim Berge

Laila Hoff Johansen

Lis Cathrin Stavrum

Kari Wuttudal

Synnøve Aasan

PÅ FORSIDEN

Åse

LAYOUT OG PRODUKSJON

Klipp og Lim, Trondheim

FORSIDEFOTO

Kim Berge

KONTAKT

Redaksjonen tar i mot tips på

TELF. 73 55 93 86

E-POST naku@hist.no

www.naku.no

ISSN

1504-7016

1893-6350 (online)

- s. 3 **TETT PÅ**
- s. 4 **REPORTASJE:**
Inkludering - om å skape en dra-kultur
- s. 10 **LÆR MER**
- s. 11 **ARTIKKEL:**
Inkludering; et valg – Et verdivalg
- s. 14 **KRONIKK:**
Hvorfor?

Leder

KARL ELLING
ELLINGSEN

Professor og daglig
leder, NAKU

🌐 Velg inkludering!

Dette nummeret av Utvikling har inkludering som tema. Norge har tatt mål av seg å være et inkluderende samfunn, for alle. Løftene foreslått i NOU 2016:17 «På lik linje» må hver for seg og samlet bidra til inkludering.

Døvblindfødte Haben Girma (<https://habengirma.com>) er talskvinne for personer med funksjonsnedsettelse i USA og advokerer for et inkluderende samfunn (Global Inclusion Leader). "We have to teach societies to be more inclusive" og vi må innovere. Nye løsninger og teknologi kan bidra til å tette gapet mellom omgivelseskrav og individuelle forutsetninger. Haben Girma var den første døvblinde studenten ved Harvard, og utdannet ved Harvard Law School. Helen Keller (f. 1880 – 1968) tok sin utdanning tidlig på 1900-tallet, og fikk ikke samme mulighet. Haben poengterer at det var ikke fordi Helen var døvblind eller fordi hun var kvinne at hun ikke ble tatt inn på Harvard. Helen kom ikke inn på Harvard fordi Harvard valgte å være ekskluderende. Slik er det ikke lenger. I dag ønsker Harvard å være inkluderende. Da hun søkte og ble tatt inn, sa de at de ikke visste svaret på alle utfordringene som kunne dukke opp, men at de ville gjøre alt for å finne en løsning sammen med henne. Haben har også flere YouTube-videoer som viser henne og president Obama i samtale med hverandre. Igjen er poenget hennes at selv om president Obama foretrekker å formidle seg muntlig i samtale med andre, velger han å formidle seg til henne ved å bruke tastaturet og skrive slik at hun kan lese i blindeskrift det han sier. President Obama velger med dette å være inkluderende.

Språket vårt og de begrepene vi bruker har betydning. Integrering var et sentralt mål på slutten av 1980-tallet og er delt inn i administrativ, fysisk og sosial integrering. Integrere er å ta noe inn i og gjøre til del av. Skiftet i bruken av begrep er også uttrykk for en sammenhengende rekke av reformer. Da institusjonsomsorgen for utviklingshemmede ble avvirket tidlig på 1990-tallet, var integrering en beskrivelse av det som faktisk fant sted. Å ville integrer noen som hører hjemme i og er en del av samfunnet kan oppfattes som at de egentlig ikke gjør det, mens inkludering har som utgangspunkt at personen hører til og skal inkluderes.

Reportasjen i dette nummeret beskriver hvordan målet om inkludering ikke innfris gjennom oppvekst og skolegangen for mange barn og unge med utviklingshemming. Gaper øker mer enn personens forutsetninger til å møte dem. Mange utviklingshemmede arbeider hardt med skolearbeidet sitt, deltar aktivt hjemme og i nærmiljøet, og gjør sitt for å styrke sine forutsetninger for å delta i og være inkludert i samfunnet. Samtidig stiller samfunnet nye og stadig stigende krav. Økte resultatmål med stigende krav om kompetanse og tilpasningsevne virker å være tatt for gitt og akseptert av mange. Dermed øker gapet til tross for at mange utviklingshemmede i dag har høy kunnskap og ferdigheter. For å tette gapet er det helt nødvendig at samfunnet gjør tilpasninger og tilrettelegges. Dette krever også en økt innovasjon med dette som formål og hensikt.

Inkludering sikres ikke gjennom å stille større krav til individet, men gjennom at samfunnet velger å være inkluderende.

Utvikling

Bladet Utvikling gis ut av Nasjonalt kompetansemiljø om utviklingshemming (NAKU). NAKU er opprettet av Helse-direktoratet. NAKU skal bygge broer mellom fagmiljøer og tjenesteytere i kommunene,

slik at vi sammen kan jobbe for å bedre levekårene for personer med utviklingshemming.
NAKU er opprettet som en selvstendig enhet ved NTNU.
Se www.naku.no.

Hva skal til for å få et inkluderende samfunn?

Foto: Bent René Synnevåg

PER KOREN SOLVANG

Hvorfor en inkludering viktig?

Inkludering er viktig fordi det gjør alle mennesker til medborgere. Det handler om å ta beslutninger i egne liv, å være del av sosiale fellesskap og å ta del i produktiv virksomhet.

Hva skal til for å få til inkludering?

Alle må verdsettes for det de kan og anerkjennes som dem de er. Et bra eksempel er Aurora Verksted i Bærum. Mennesker med ulike funksjonshemninger deltar i et arbeidsfellesskap som setter seg høye mål i produksjonen av designprodukter. Han som liker å lage veldig mange firkanter etter hverandre samarbeider med grafiske designere om å få frem et uttrykk som er salgbart i markedet. Annerledesheten verdsettes ved hjelp av mulighetene i *raw art* som konsept. Aurora verksted er dagsenter-tilbud som også er en arbeidsplass og et ambisiøst kollektivt kunstprosjekt. Forskjellene mellom dem som jobber der bygges om og fellesskapet bygges opp.

Inkludering fordrer at annerledeshet møtes med tilrettelegging og ikke med disiplinering. Samtidig kan vi alle lære mer om hvordan å få et fellesskap til å fungere godt.

Foto: Karl Elling Ellingsen

GUNNAR SANDBERG

Gunnar Sandberg og jeg (Karl Elling Ellingsen) møtes på Egon første torsdag i 2017 for å snakke om inkludering. Gunnar er opptatt av at alle skal inkluderes i samfunnet uansett hudfarge, religion, kjønn, funksjonshemming eller legning. Mye fungerer bra, men flere ting kunne vært bedre. Mange funksjonshemmede blir ikke tatt på alvor sier Gunnar og sikter blant annet til funksjonsevnevurderinger og at det ikke er et inkluderende arbeidsliv for funksjonshemmede. Jeg spør Gunnar nærmere om dette med å bli tatt på alvor, og om troen på at funksjonshemmede har noe å bidra med. Gunnar forteller om en gang han startet opp i et bakeri. Nyansatte i bakeriet fikk ikke bruke brødskjærermaskinen, men det visste han ikke og foreslo at han kunne skjære opp brød med maskinen. Tror du at du vil klare det da, spurte arbeidslederen. «Det der, svarte Gunnar, er jo en sånn brødmaskin som står i alle butikker, så det tror jeg at jeg kan».

Jeg spurte Gunnar hva som skal til for å få til et mer inkluderende samfunn. Gunnar lister opp: 1) Ta skrittet og si at vi SKAL være inkluderende! 2) Ikke vær redd diagnosen. Overse det papiret. 3) Skaffe midler, penger. 4) Ikke vær redd for å ansette utviklingshemmede. Tørr å våg, sier Gunnar.

Da jeg gikk på barneskolen var jeg alltid sammen med de andre i klassen

min. Da jeg skulle begynne på ungdomsskolen skulle vi skille lag og mange i klassen min var lei seg for at jeg ikke skulle gå sammen med dem videre. Jeg følte meg hjemme i klassen. Det var en selvfølge at jeg skulle være med. På videregående skole gikk jeg på allmennfag på AO - alternativ opplæring. Til jul et år satte vi opp «A Christmas Carol» og jeg hadde rollen som Ebenezer Scrooge. Noen dager før framføringen med rundt 600 elever og lærere i salen, ble jeg syk. De andre i oppsetningen ba rektor om å utsette forestillingen til etter jul slik at jeg kunne spille rollen min. Rektor gikk opp på podiet og varslet at forestillingen ble utsatt, og alle i salen ble med rektor i å rope «God bedring Gunnar». Det kaller jeg inkludering.

Emma, Sofie, Maria og Åse leker med temperert ris. Foto: Kim Berge

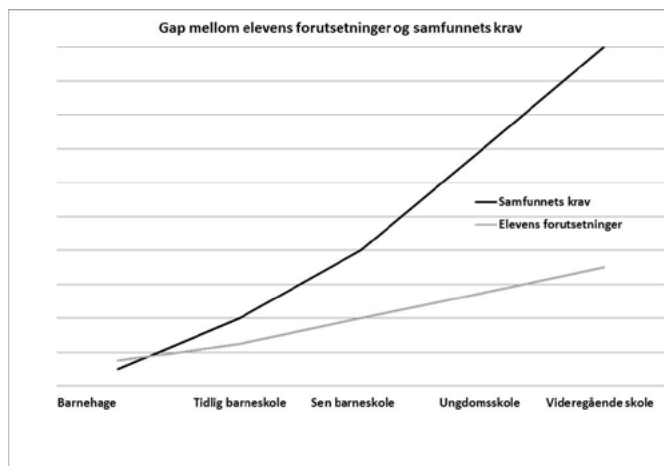
Inkludering – om å skape en dra-kultur

REPORTASJE Norge ønsker å være et inkluderende samfunn. i første fase av livet er familien den sentrale rammen som gradvis utvides til andre miljø. Den stille reformen betegner et viktig skifte fra en tid hvor utviklingshemmede ble sent på institusjon fra tidlige leveår mens det i dag er en selvfølge at utviklingshemmede vokser opp hjemme og inkludert i familien og lokalmiljøet (Ellingsen & Sandvin 2014).

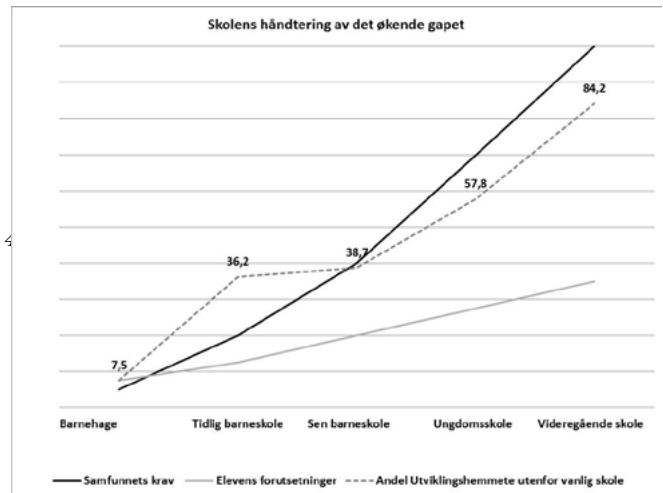
Den alminnelige betydningen av inkludering er det å høre til og ha en plass i et fellesskap. I faglige sammenhenger pekes det på samspill, tilgang på ressurser, roller, avbildning og nettverk som del av det å være inkludert. I denne reportasjen ser vi nærmere på denne utviklingen fra barnehagealder og fram til voksenlivet og overgangen til arbeid. Utgangspunktet er at barn med utviklingshemming skal kunne vokse opp med sine jevnaldrende og inkluderes i samme arenaer som alle andre barn og unge. Dette har vært et bærende ideal for utdanningspolitikken, men historien om inkludering er ofte fortellinger om marginalisering etter hvert som barn og unge med utviklingshemming vokser til. Barn med utviklingshemming deltar i barnehager og grupper sammen med andre barn uten utviklingshemming eller andre funksjonsnedsettelse. Dette endrer seg når barna begynner på skolen, og forsterker seg i overgangen til yrkeslivet. Hva er forklaringen på dette?

Funksjonshemming – gapet mellom omgivelsenes krav og personens forutsetning

Ofte illustrerer en funksjonshemming som et misforhold mellom personens forutsetninger og samfunnets eller omgivelsens krav. Dette blir kalt gap-modellen som kan framstilles i følgende figur:

Misforholdet mellom personens eller elevens forutsetninger og samfunnets eller skolens krav gir utfordringer som må løses. Inkludering er et begrep og verktøy som skal være med å redusere misforholdet. Inkludering innebærer å gjøre tilpassinger i omgivelsen eller skolen slik at det samsvarer bedre med elevens behov. Målet med inkludering blir å sikre deltakelse i miljøer og sammenhenger som er vanlige og positivt verdsette, og å fjerne ordninger som er nedvurdert og stigmatisert.

Figur: Den stiplede linjen viser i prosent hvor mange utviklingshemmede som gis tilbud utenfor det ordinære tiltaket¹, mens de to heltrukne linjene illustrer samfunnets krav og utviklingshemmedes forutsetninger.

Elever med utviklingshemming sluses ut av den ordinære skolen ved de store overgangene i skoleløpet. I barneskolen er det nærmere 40 prosent av elever som er utenfor vanlig klasse, mens dette tallet øker til nærmere 60 prosent i ungdomstrinnet og 85 prosent i videregående skole. Skolen har vansker med å leve opp til inkluderingsidealet. Kostnaden ved å være forskjellig – å ikke strekke til skolens krav – faller på den utviklingshemmede elev og ikke tilrettelegging i den vanlige klassen i en ordinær skole.

Vi har snakket med fire virksomheter, en barnehage, to videregående skoler og en bedrift. Vi intervjuer dem generelt om inkludering, og spør spesielt om inkludering av utviklingshemmede.

Jakobsli barnehage i Trondheim

Vi kontaktet barnehagen og stilte tre spørsmål som Lotte Knudsen, Unn Kristin Sandnes, Ingrid Håker, Ida Juberg og Margrete Skevik og Thea Rime har sendt oss svar på.

Vi har spurt hva de legger i begrepet inkludering?

- Vi bruker inkludering framfor integrering -vi tenker det er systemet, avdelingen og fellesskapet som skal inkludere barnet- ikke barnet som skal integreres på avdelingen. Det er ikke noen som skal føres inn i en gruppe. Inkludering gir en dypere mening om det å tilhøre en gruppe og samfunn.

- Inkludering er å se på forskjellighet og mangfold som en ressurs. Det handler om å være nysgjerrig, tilstede i hver relasjon og å se hvert møte som unikt. Alle trenger å bli sett og verdsett i et fellesskap. I barnehagen krever det at vi arbeider

1 Tall hentet fra Å vokse opp med funksjonshemming (Tassebro og Wendelborg 2014)

Emma, Sofie, Maria og Åse leker sammen.

med holdningene, at vi reflekterer og at vi voksne møter alle med kompetanse og relasjonskompetanse.

- Inkludering handler om å legge miljøet til rette slik at alle kan delta og oppleve å høre til i barnegruppa uansett funksjonsnivå og forutsetninger som likeverdige og del av fellesskapet.

- Inkludering handler ikke om å få det som flertallet oppfatter som uvanlig til å passe inn i det de fleste av oss tenker er «normalt». God inkludering får vi når alle blir møtt på sitt potensiale og med anerkjennelse som den personen man er.

2. Hva må til for å lykkes med inkludering.

- I barnehagen er det viktig at inkludering er forankret i ledelsen. Leder er med på og legger føringer for at inkludering er viktig kunnskap og at personalet har en felles forståelse for hvordan vi jobber.

- For å lykkes med inkluderingen må vi jobbe med holdninger hos oss ansatte i barnehagen. Vi må ha verdiene «i panna» «i hjertet» og utenpå oss selv og ha en bevissthet om hva dette innebærer. Gode holdninger skaper en dra-kultur med løsningsorienterte voksne. Det må være en grunnholdning blant barn og voksne om at vi tolererer det å være forskjellig og at vi ser på det som en styrke. Vi må være fleksible voksne med vilje og entusiasme som tør å tenke litt annerledes og ikke

tenke at alle nødvendigvis må gjøre det samme hele tiden.

- For at vi skal lykkes med inkludering må vi ha miljøet i fokus, både det fysiske og det sosiale miljøet. Vi er opptatt av at universell utforming er bra for alle og veldig nødvendig for noen.

- Vi må legge til rette for lek, læring og delaktighet i et mangfolds-perspektiv. Det forutsetter inkluderende tanker under all form for pedagogisk planlegging og tiltak. Vi etterstreber deltakelse når vi planlegger leke- og samspillsituasjoner, og improviserer i her-og-nå situasjoner. Barnet kan også ha stor glede av å være deltakende ved å være tilstede midt i leken. Vi opplever at barna inkluderer barn med store funksjonshemninger i lek. Målet i IODP er å styrke barnets muligheter for deltakelse og for å forså og bli forstått.

3. Har du eksempler fra din praksis på god inkludering?

- Siri og vennene liker å leke dukkelek. De lager mat og stiller dukkene. Siri sitter enten i arbeidsstolen sin eller ligger på senga ut ifra dagsform. Siri har PEG på magen som hun får mat igjennom. En av dukkene får også PEG på magen. Vi laget hull i magen på dukka og satte inn en murplugg. Det er populært å gi dukka med PEG mat med slange og sprøyte. Når Siri får mat igjennom sin PEG, bytter vennene på å gi dukka mat gjennom PEG.

- Alle barna på vår barnehage har “meg selv” samling der de presenterer seg selv, sine interesser og sin familie. Oda deltar på sin måte og vi presenterer Oda og hennes favorittaktiviteter for de andre barna gjennom en “Bookcreator” bok vi lager på hennes Ipad. De andre barna er veldig opptatt av hva Oda klarer og sette ord på dette. Oda er veldig flink til å bevege seg og å flyte i vannet og når vi ser filmen fra svømminga til Oda- roper en gutt på 5 år- «Se da- Oda kan svømme, det har ikke jeg lært med enda- hu e bra flink»!

Tiller videregående skole i Trondheim

Vi har snakket med rektor Kirsti Horne og spør henne:

Hva legger du i begrepet inkludering?

- Det er helt sentralt at alle elever skal tilhøre en klasse og ta del i fellesskapet i skolen.

Inkludering er noe helt annet enn likeverdig opplæring. Likeverdig opplæring skal gis ut fra behov og ut fra at det er forskjell mellom elever. Da er det snakk om å oppnå likeverd ut fra at elever er forskjellige. Inkludering hører hjemme i en annen divisjon.

- Et sentralt utgangspunkt er hvor elever med utviklingshemming er plassert i skolen. Er de plassert der hvor de er mest mulig usynlige eller der hvor en finner plass til dem når alle andre er plassert. De må være midt i skolen, sammen med alle de andre elevene. En kan tenke seg en blomst og at skolens ulike avdelinger er kronbladene. Da må elever med utviklingshemming være plassert midt på et av kronbladene. Vi skal bygge om skolen i løpet av de neste tre år, og da vil vi bygge etter en forståelse av at alle elever skal ha samme slags fysiske plassering – midt i skolelandskapet og fellesskapet.

- Men fysisk integrering er ikke nok. Det handler blant annet også om språk. Hos oss har vi nå endret betegnelsen STO (særskilt tilrettelagt opplæring) til AHT (arbeidslivstrening og hverdagslivstrening). Dette er etter modell fra skoler andre steder. Med en gang en har brukt ordet alternativ opplæring, har en plassert en elevgruppe utenfor. Det nye navnet handler om hva det er fokus på – det er ikke alternativ opplæring. Det er opplæring! Ordbruk er viktig her. Med betegnelsen AHT er fokus på framtida hvor arbeidslivet og hverdagslivet er det viktigste.

- Det er også viktig å samarbeide på tvers av Utdanningsprogram og tema. De ulike gruppene og programmene må invitere hverandre inn på tvers av skolen. Det kan hende at elevene på AHT skal samarbeide med elever på media og kommunikasjon, at de har et oppdrag som de skal løse i fellesskap. Flere slike koblinger er mulig i en skole.

- For mange elever er det viktig med arbeidspraksis. Her ønsker vi å gå direkte mot arbeidslivet og ikke gå veien om verna bedrifter. En må begynne med det som er mest vanlig.

Hva må til for å lykkes med inkludering?

- Det må være en rektor som går foran og sier at det er viktig og hvorfor det er viktig. Rektor må støtte opp og være premis-sleverandør. i en periode var alle som skulle bli lærekandidater tatt ut av klassen og plassert i egen gruppe. Som rektor kan jeg støtte andre som kommer med de gode ideene. Nå er lære-kandidatene inne i klassene igjen.

- Betegnelsen AHT er tatt i bruk fra januar i år. Nå jobbes det for endringer i systemet og i forholdet til foreldre. Endringsarbeidet skjer parallelt med utbygging av skolen, og om tre år regner hun med at det meste er på plass.

Thor Heyerdal videregående skole i Larvik

Tarjei Grimstad er avdelingsleder for Hverdagslivs-gruppa ved skolen og vi spør han:

Hva legger du i inkludering?

- At elever har samme muligheter til samme aktiviteter som andre elever. At de er til stede sammen med andre – med nødvendig støtte. Hos oss er elever med utviklingshemming plassert midt i skolen. Det betyr at de er i sentrum, er synlige. Det fører til at andre elever forholder seg til dem og blir kjent med dem. Alle elever er i kantina, biblioteket, på trenings-senteret. Den fysiske inkluderingen gjør det lettere å gå inn som en del av hele skolemiljøet.

Skolen har eget treningssenter og der møtes alle typer elever både under trening og i garderoben. Her læres ungdomskultur på nært hold og det er gjensidig læring. Ikke all slik læring er positiv, men en erfarer å være i et ungdomsmiljø. Trenings-senter, kantine, bibliotek osv. er inkluderingsarenaer i skolen.

Elever med utviklingshemming inkluderes også i klasser der de kan få utbytte av det. Noen får karakterer i enkelte fag, andre kan følge deler av ordinær undervisning eller hospitere i enkelte fag som for eksempel musikk. Det er viktig også at IOP har relevante mål. Andre elever, for eksempel fra helse og omsorg, er i praksis i skolegruppene for elever med utviklingshemming, og de får en opplæring og erfaring som er viktig med tanke på at mange skal jobbe som vernepleiere, sykepleiere mv. i framtida.

Hva må til for å lykkes med inkludering?

-Det er viktig at en har samme holdninger og verdier, vise at det er en verdi å være annerledes, at mangfold har verdi. Dette gjelder ikke bare for elever med utviklingshemming, men også for elever med minoritetsbakgrunn eller andre.

-Når elevene med utviklingshemming er midt i skolen, må en forholde seg til dem. Det ville vært annerledes om de var for seg selv i et hjørne eller i en paviljong utenfor selve skolen. Den fysiske plasseringen er en forutsetning for å bli kjent. Men dette er ikke nok. Selv om en er plassert midt i en bygning, kan en velge å isolere seg. En må derfor også ha ledelse og ansatte som søker fellesskapet og ser verdien av det.

Kåre Vidar Roald og Alexander Synes i Optimar sitt maskin verkstedet.
Foto: Nils Solevåg

- Rektor ved skolen har tidligere arbeidet med elever med utviklingshemming og har vært leder av en av avdelingene for slike elever. Denne erfaringen har alt å si. Elevene med utviklingshemming kjenner rektor og vet at han også er deres rektor, og det betyr mye for dem.

-Nå er de i en situasjon hvor alle er innforstått med at alle elever skal delta i alt det som foregår. Det handler om kulturtilbud som Den kulturelle skolesekken og lignende, om Operasjon Dagsverk osv. (Elevene med utviklingshemming er de som får inn mest penger her).

Innholdet i undervisningen tar sikte på at elevene skal lære ferdigheter som de har bruk for i voksent liv og som kan bidra til at de blir aktive samfunnsmedlemmer. Det betyr blant annet at de får opplæring i bruk av digitale hjelpemidler og at alle er i praksis i løpet av skoletiden.

Eksempler på inkludering:

Han nevner at elever med utviklingshemming er i elevrådet. Et eksempel er også at de er med og kjører russebus. Ellers er holdningen at alle elever skal være med på alt og

bli informert om alt. Om noen skulle glemme å sende informasjon til denne elevgruppa, blir det straks reagert og ordnet opp i.

Optimar med tilhold på Valderøy, Stette og Stranda

Jeg ringer Nils Solevåg, HMS og Qa manager i Optimar. Bedriften har historie fra tidlig på 1970-tallet og driver med utvikling og produksjon av utstyr til fiskebåter og landanlegg for fisk. Optimar holder til på Valderøy, Stette og Stranda og har over 200 ansatte fordelt på en stor teknisk avdeling som tegner og utvikler produktene, en salgsavdeling og produksjonsavdeling. Nils forteller at de som tas inn for arbeidstrening jobber i produksjonsavdelingen. Det er formannen og de ansatte der som skal ha ros for at de tar så godt vare på de som er inne til arbeidstrening.

Hva tenker du om inkludering i arbeidslivet.

-Vi er åpen for alle så lenge de har motivasjon til å stå opp og har lyst til å jobbe. Det er NAV og Brisk som velger ut de som vi kommer i kontakt med, og vi har tillit til dem. Når vi skal ta inn en person til arbeidstrening pleier vi å gjennomføre et jobbintervju. Vi intervjuer ofte to til fire personer. Vi er mest opptatt av personen og motivasjonen, og hvor vi tenker at vil du så vil vi. Intervjuet er forskjellig fra ordinære jobbintervju hvor vi også sjekker CV, utdanning og referanser. Vi graver heller ikke så mye i årsaker til at personen står utenfor arbeidsmarkedet eller dropper ut av skolen. Det er jo heller ikke alle vi gir et tilbud heller.

Jeg spør Nils hva han mener må til for å lykkes med inkludering?

- Sosial rygggrad svarer Nils.

Hva legger du i det?

- Det er sosialt ansvar. Vi som bedrift får være her og drive vår virksomhet og må yte noe tilbake. Vi kan ikke bare være en pengemaskin. Det er viktig at ansatte også føler at vi bryr oss, at vi som bedrift er noe for dem som er hjemme og barna.

Er det noe annet som er viktig også spør jeg.

- Viktig at noen ser deg, på en god måte sier Nils.

Det er ikke noe hokkus pokkus dette. Det handler om medmenneskelighet.

Jeg spør Nils om han har et eksempel som han kan trekke fram der de har lyktes godt.

- Ja, det var en ungdom som droppet ut av skolen. Han fikk tilbud om tiltaksplass her hos oss i Optimar. Det ble lagt opp til en lærlingeplass med tilrettelagt opplæring og målet var kompetansebevis. Under uteksamineringen mente sensorene at han var så dyktig at det burde være mulig for han å ta fagbrev. Vi var med å tilrettela for det, og i dag har han fagbrev og jobb i en annen bedrift her i regionen. Det er viktig at folk får lov, får litt tid og får muligheten så går det! De som er hos oss på arbeidstrening får noe på CVen sin. De får et papir.

Vi gjør ikke forskjell på folk. Alle står inne på organisasjonskartet, plassert på den avdelingen de jobber, og de som er på arbeidstrening er produksjonsarbeidere som de andre.

Hu e bra flink!

Felles for de vi har snakket med og hva de legger vekt på i sitt arbeid og som de mener har betydning for inkludering, er samspillet mellom barna, ungdommene, elevene og andre i bedriften. De snakker om det å være del av gruppen og nettverket, de rollene som utviklingshemmede får og tar, og hvordan de blir sett av andre i fellesskapet. Dette er sentrale punkter i definisjoner av sosial inkludering. Når mange utviklingshemmede i stigende grad gjennom utdanningsforløpet skiller lag med sine jevnaldrende som ikke har utviklingshemming, kan dette forstås som en individrettet fokusering og en følge av resultatfokuset som øker gjennom skolegangen. Når så få utviklingshemmede kommer ut i ordinært arbeid etter endt skolegang, kan det være fristende å spørre om dette kan henge sammen med at mens det generelt er et sterkt fokus på voksenlivet, er dette mye svakere og utydelig i forhold til elever med utviklingshemming.

Inkludering kan lett bli et spørsmål om enten eller (Sherwin, 2010). Ser en på de mange rollene og situasjonene som den enkelte av oss har eller står i gjennom livet, er det mer flytende i hvilken grad vi har tilhørighet, hvordan vi deltar og engasjerer oss. Vi er også i en utviklingsprosess, slik at inkludering heller ikke er en statisk situasjon eller status (Link & Phelan, 2001). Mange av tiltakene som vi hører om fra de fire virksomhetene i reportasjen, er nettopp eksempler på at det ikke er et enten-eller, at mange utvikler seg gjennom de rollene de har i skolen og arbeidslivet som gir nye roller, muligheter og erfaringer.

Oppsummerer vi litt grovt alle innspillene ser vi tydelig betydningen av fysisk tilstedeværelse, bevisste grep for sosial inkludering og gode holdninger initiert og båret oppe av tydelig ledelse som vil inkludering.

Litteraturliste

Ellingsen, K. E. og Sandvin, J. T. (2014) Utviklingshemming: Funksjonsnedsettelse, miljøkrav og samfunnsreformer. Utviklingshemming i et nytt lys. Karl Elling Ellingsen (Red.), *Utviklingshemming og deltakelse*. Universitetsforlaget.

Link, B. G. & Pheland, J. C. (2001) Conceptualizing Stigma. *Annual Review of Sociology*, 27, 363-385.

Sherwin, J. (2010) Leadership for social inclusion in the lives of people with disabilities. *International Journal of Leadership in Public Services*, 6 suppl., 84-93.

Tøssebro, J., og Wendelborg, C. (2014) Oppvekst med funksjonshemming. Familie, livsløp og overganger. Gyldendal.

Lær mer!

Rapport: Bruk av statistiske indikatorer i rapportering til CRPD (2016)

Norge ratifiserte i 2013 FNs konvensjon for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD). Dette innebar at Norge forpliktet seg til å føre en politikk i samsvar med artiklene i konvensjonen. Etter første rapportering ble det reist kritikk blant annet om manglende bruk av statistikk, forskning og dokumentasjon. Bufdir tok på bakgrunn av dette initiativ til en gjennomgang av bruken av statistikk i Norges rapport. NTNU Samfunnsforskning fikk dette oppdraget og har vurdert hva som finnes av relevant statistikkgrunnlag for rapporteringen og redegjort for behovet for å utvikle ny statistikk. Rapporten er skrevet av Thomas H. Molden, Jan Tøssebro og Christian Wendelborg

Rapporten kan lastes ned her:

<https://samforsk.no/Publikasjoner/2016/Rapport%20-%20Bruk%20av%20statistiske%20indikatorer%20i%20rapportering%20til%20CRPD.pdf>

Haben Girma

Haben er talsperson og advokerer for inkludering for personer med nedsatt funksjonsevne. Hun var den første døvblinde som ble utdannet ved juststudiet ved Harvard. Du kan lese mer om Haben fra hennes egen nettside.

<https://habengirma.com>

Inclusion international

Inclusion international er en global føderasjon med familiebaserte organisasjoner som jobber for menneskerettighetene til personer med utviklingshemming over hele verden. Organisasjonen representerer over 200 medlemsforbund i 115 land og har arbeidet med dette i over 50 år. Inclusion international jobber blant annet for inkludering i alle aspekter av dagliglivet, selvbestemmelse og mulighet til å påvirke eget liv og tilgjengelige støttenettverk til familier med personer med utviklingshemming. Organisasjonen jobber for å fremme verdier som respekt, mangfold, menneskerettigheter, solidaritet og inkludering. Du kan lese mer om Inclusion International her:

<http://inclusion-international.org/>

Inclusion Europe

Inclusion Europe er en forening som representerer stemmen til personer med utviklingshemming og deres familie i hele Europa. Foreningen ble grunnlagt i 1988 og kjemper for like rettigheter og full inkludering av personer med utviklingshemming og deres familier i alle livsaspekter. Inclusion Europe har medlemsorganisasjoner i nesten alle europeiske land. På hjemmesiden kan du lese mer om arbeidet foreningen gjør:

<http://inclusion-europe.eu/>

Bok: Inkluderingskompetanse

Boka Inkluderingskompetanse ser på hvordan en vanlig arbeidsplass kan brukes for å inkludere mennesker som av ulike grunner står utenfor arbeidslivet. Boka består av 18 bidrag som gir en innføring i blant annet tilrettelegging av arbeidsoppgaver på arbeidsplassen og veiledning og oppfølging av arbeidssøkere og arbeidsgivere. Virksomhetene har ikke alltid kunnskapen som er nødvendig for å tilrettelegge arbeidsoppgaver for personer med store bistandsbehov. Redaktører av boka er Kjetil Frøyland og Øystein Spjelkavik

Boka kan bestilles her:

<http://www.gyldendal.no/Faglitteratur/Arbeidsliv/Ledelse/Inkluderingskompetanse>

Inkludering; et valg – et verdivalg!

ARTIKKEL

På 1980-tallet var normalisering, integrering og desentralisering de tre sentrale verdiene og målene for den nye omsorgspolitikken. Integrering ble delt inn i administrativ, fysisk og sosial integrering. I dag har begrepet inkludering erstattet integrering.

TEKST: Karl Elling Ellingsen, Øystein Spjelkavik og Grete Wangen

En sammenhengende rekke av reformer – en prosess

Hvilke begrep som benyttes er uttrykk for vår forståelse og de mål som settes. Utviklingen fra det første skoletilbudet til utviklingshemmede på 1880-tallet og fram til i dag kan sees som en sammenhengende rekke av reformer (Ellingsen og Sandvin 2014). Hver av dem dristige i sin tid. Det første skoletilbudet til utviklingshemmede på 1880-tallet brøt med oppfatningen om at utviklingshemmede ikke var opplæringsdyktige. Opp-læringen var både teoretisk og praktisk. Gjennom adekvat og tilpasset opplæring viste mange at de lærte og mestret viktige oppgaver for å klare seg i hverdagen. Fra den gang og fram til i dag har det skjedd en stor utvikling av undervisningsmetoder og av pedagogikken. Utviklingen fortsetter! Tilsvarende har det skjedd store endringer i oppfatning av hvilken plass utviklingshemmede skal ha i samfunnet. I lang tid ble utviklingshemmede holdt borte fra samfunnet. I tidlige tider av familien, i senere tid på institusjoner bygd opp av frivillige fra 1900 og senere staten. Den store institusjonsbyggingen skjer rundt 1970 ved at det fylkeskommunale helsevernet får ansvaret gjennom sykehuslovgivningen. Oppfatningen var at utviklingshemmede ville få det best adskilt fra andre i beskyttede omgivelser, med et godt behandlingstilbud. Oppbyggingstiden ble raskt møtt med kritikk og avsløringer av skandaler, med krav om reformering. I starten ble dette møtt med forsøk på indre reformer, mens det fra 1985 ble formulert klare krav om å avvikle hele omsorgen og erstatte den med prinsipper som normalisering og integrering. Avviklingen av institusjonsomsorgen hadde et samlet Storting bak seg! Dette er et valg, et omsorgspolitisk valg som det er bred politisk oppslutning om. Utviklingshemmede skulle innlemmes i samfunnet og føyes sammen med alle andre. Integrering var på sett og vis en riktig beskrivelse av hva som skjedde. Utviklingshemmede flyttet fra institusjonene og ble integrert i samfunnet. Når så alle institusjonene ble avvirket, så er integrering ikke lengre en god beskrivelse av hva en ønsker eller har som mål. Utviklingshemmede er allerede tilstede i samfunnet men har ikke plass eller tilhørighet på alle samfunnsområder eller i den grad ønskelig. Målet om et inkluderende samfunn gjøres nå gjeldende som omsorgspolitisk mål, sammen med mål om deltakelse. Utviklingshemming oppfattes i dag som en funksjonsnedsettelse, og personer med utviklingshemming omfattes av FN-konvensjonen for rettigheter til personer med nedsatt funksjonsevne.

Hva er inkludering?

I referanselisten til denne artikkelen vises det til Cabigo, Ouellette-Kuntz, Lysaght & Martin (2012) som peker på fire fallgruver som en kan ende opp i dersom en ikke har en tydelig beskrivelse av hva inkludering består av. Da blir inkludering lett en teori med fare for å framstå som en i) ideologi, ii) moralisme, iii) selvstendighet og iv) noe som skjer i nærmiljøet. Selv kommer de opp med følgende forslag til en definisjon:

SOSIAL INKLUDERING ER 1) samspillet mellom omgivelsesfaktorer og individuelle faktorer (individ/ samfunn) som skaper muligheten til 2) tilgang på offentlige goder og tjenester, 3) som bidrar til å oppleve verdsatte og forventede sosiale roller ut fra ens egne valg basert på personens alder, kjønn og kultur, 4) som gjør at en blir sett som en kompetent person med tro om at vedkommende kan inneha sosiale roller i samfunnet, og 5) med tilhørighet til det sosiale nettverket hvor man mottar og selv bidrar med støtte (ibid).

Fra borger til bruker. Fra inkludert, via integrert til segregert

Tittelen på NOU 2001:22 er Fra bruker til borger. I Utvikling nr. 1/ 2007 forteller Ragnhild Ørbeck Hjukse, mor til en utviklingshemmet mann, om de erfaringene hun og sønnen hennes har gjort seg. Sønnen vokste opp på familiens gården på Gvarv, og flyttet som voksen i egen leilighet hvor han mottar helse- og omsorgstjenester fra kommunen. Ragnhild forteller om hvordan dette utviklet seg til å bli det hun oppfatter som det motsatte av de omsorgspolitiske målene som lå i NOU 2001: 22 Fra bruker til borger. En rekke forhold gjør at de som vokser opp hjemme i familien sin og som er sosialt inkludert i familiens nettverk og nærmiljø, ofte opplever at dette svekkes når de flytter uten at det bygges opp et nytt og tilsvarende nettverk med samme type kontakt og tilknytting. For mange fører dette til isolasjon som i virkeligheten er en segregering. For noen får dette alvorlige utslag slik Ragnhild gir oss innsikt i når hun forteller om deres erfaringer.

Gap-modellen

Gap-modellen viser til det gapet som kan oppstå mellom krav og forutsetninger. Den kalles også den relasjonelle modellen. Relasjonen er samspillet mellom individet og omgivelsene. En funksjonsnedsettelse kan bli til en funksjonshemming når omgivelsenes krav er større enn de forutsetningene individet har for å møte disse. Gapet kan tettes på mange måter, blant annet ved å tilrettelegge i miljøet slik at kravene i samfunnet

endres eller lar seg imøtekomme, og ved at personen selv styrker sin evne til å imøtekomme kravene. Omgivelsene eller samfunnet styres politisk gjennom lover og økonomisk regulering. Individet på sin side kan etterspørre tilrettelegging eller selv forsøke å iverksette tiltak som bidrar til slik tilpassning og tilrettelegging, og kan i tillegg selv forsøke å øke sine forutsetninger for å møte kravene. Utviklingshemmede har i de siste tiårene gjort mye for å øke sine forutsetninger. Kravene fra samfunnet har samtidig hatt en utvikling der kravene har økt langt mer og etterspør fleksibilitet, omstillingsevne og evne til rask kunnskapstilegnelse. Krav som mange utviklingshemmede har vansker med å imøtekomme. For å sikre inkludering kreves det derfor at samfunnet kommer inn med tiltak og tilpasninger i den grad at gapet tettes.

Tettere på; skole, arbeid og selvbestemmelse

Vi skal i det følgende særlig se på arbeidsinkludering, NOU 2016:17 På lik linje ender opp i åtte løft som forslag for å styrke rettssikkerheten til utviklingshemmede. Skole, arbeid og selvbestemmelse er tre av dem, og vi ser litt nærmere på disse.

Likeverdig og inkluderende opplæring

Så godt som alle barn med utviklingshemming er inkludert i barnehagen (Tøssebro og Wendelborg 2014). Utviklingen gjennom skolealderen er derimot en fortelling om overganger fra inkludering, via integrering til segregering. Andelen elever med utviklingshemming som tas ut av klassene og undervisningen for å gis eneooplæring eller opplæring i segregerte grupper, øker gjennom årene fra barnehagealderen med rundt 10% til videregående skole med litt under 80%. NOU 2016:17 (s. 71) peker på ressursknapphet, individrettet forståelse av skoleutfordringer, økt resultatfokus og forventninger til voksentilværelsen som forklaring på den negative utviklingen.

Arbeid for alle

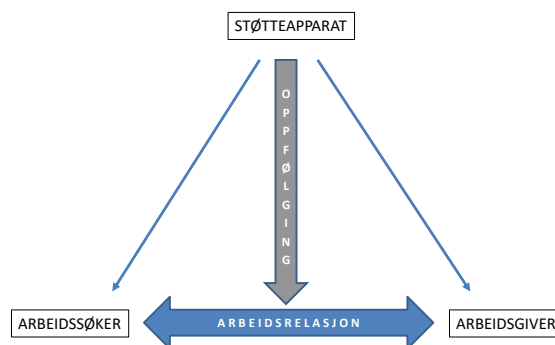
Ved avviklingen av institusjonsomsorgen i 1991 var det rundt regnet 4000 personer med utviklingshemming i arbeid. De fleste i varig tilrettelagt arbeid utenfor det ordinære arbeidslivet. Fram til 1995 økte andelen til 5100 personer, for så å synke til færre enn 2500 personer med utviklingshemming i arbeid i dag (Ellingsen 2011).

Det finnes tilnæringer som er effektive og som sikrer at personer med utviklingshemming får og beholder arbeid. Disse er dokumentert med forskning nasjonalt og internasjonalt. Tilnæringerne er systematiske prosesser som legger til rette for nødvendige tilpassinger og jobbutvikling direkte i en jobbsituasjon. Den mest kjente tilnærmingen er Supported Employment (SE) med en femtrinnsprosess som består av 1) Innledende kontakt og samarbeidsavtale med aktuell person, 2) Yrkeskartlegging og karrierkartlegging, 3) Finne en passende jobb – jobbmatch, 4) Samarbeid med arbeidsgivere og 5) Opplæring og trening på og/eller utenom arbeidsplassen (se nærmere på Supported Employment Norge - SENO sin hjemmeside (<http://www.seno.no>)).

Rettighetsutvalget (NOU 2016:17) legger tyngden på at

arbeidsinkludering må sikres gjennom varige oppfølgingstiltak og Varig Tilrettelagt Arbeid (VTA) som inngår i løftet om økt arbeidsdeltakelse. Disse har i liten grad inkludering på ordinære arbeidsplasser som ambisjon, men en økt vektlegging av VTA i skjermede virksomheter. I tillegg foreslås at kommunene får et større ansvar for å sikre utviklingshemmede arbeid. Det bryter med prinsippet om administrativ inkludering, altså at samme myndighet har ansvaret for hele befolkningen i forhold til tiltaket (arbeidsinkludering). Begrepet arbeid benyttes har flere betydninger og bruksområder. I noen sammenhenger omtales aktivitetstilbud og arbeid i skjermede produksjonsvirksomheter som arbeid, mens andre begrenser arbeid til (tilrettelagt) stilling i det amerikanerne gjerne omtaler som "competitive employment", altså det vi kaller ordinært arbeidsliv?

Forskning på og utvikling av SE for pasienter i psykisk helsevern (IPS) har gitt økt kunnskap om at inkludering i ordinært arbeidsliv også er vellykket for mennesker med alvorlige psykiske lidelser. Forskning viser videre at det finnes et potensial for at bedrifter både vil og kan inkludere utviklingshemmede i ordinært arbeid (Ellingsen 2011). Denne forskningen har hatt liten gjennomslagskraft selv om mange deltakelse i ordinært arbeidsliv gir bedre sosialt nettverk, bedre inkludert i lokalsamfunnet, økt livskvalitet og bedre utvikling av arbeidsevnen (Bejer mfl 2010, Wehman (2011)). I hvilken grad det er mulig for utviklingshemmede å arbeide, avhenger av hvilke støtteordninger som etableres og hvordan de utformes. I boka Inkluderingskompetanse (Frøyland & Spjelkavik 2014) presenteres en modell for hvordan en kan jobbe for å sikre arbeidsinkludering.

Den setter søkelys på (arbeids)relasjonen mellom arbeidstaker og arbeidsgiver, og presiserer at støtteapparatet sin oppgave er oppfølgingen i betydningen proaktiv oppfølging av selve arbeidsrelasjonen. Dersom støtteapparatet ikke aktivt forsøker å støtte og følge opp personers ønsker om å komme seg i arbeid, vil arbeidssøkeren være helt avhengig av selv å komme i kontakt med arbeidsgivere som de kan etablere en arbeidsrelasjon til.

Det skjer, men her er det viktig ikke å glemme at NAV-systemet har en sentral rolle med å støtte både bedriftene og arbeidssøkerne på måter som griper inn i og påvirker de mulighetene som til enhver tid måtte finnes for å etablere og utvikle arbeidsrelasjoner, også for utviklingshemmede.

Selvbestemmelse og rettssikkerhet

Selvbestemmelse har stor betydning for mange forhold. Vi er ikke kommet så mye lengre enn til spørsmålet om i hvilken grad det er riktig og mulig (retorisk), og om det følger av loven (legalt). Vi vet at selvbestemmelse, som det meste annet i livet, er noe som læres. Elever med lærevansker trenger et tilpasset undervisningsopplegg for å lære seg hva selvbestemmelse er, hva det består av, hvordan det utøves, hva det er til nytte for og hvilke konsekvenser det har. Praktiseringen av selvbestemmelse forutsetter noen å utøve selvbestemmelse i forhold til. De som ikke inkluderes i storsamfunnet, kan komme til å velge tilhørighet til subgrupper eller subkulturer. Noen utviklingshemmede opplever å bli grovt misbrukt i slike grupper. Problemet er ikke at personen har fått lov til å utøve sin selvbestemmelse og at dette er et eksempel på en ensidig forståelse av selvbestemmelse. Problemet er at de ikke er inkludert og beskyttet av samfunnet og lokalsamfunnet vedkommende hørt til i og skal være fullt inkludert i.

Inkluder og innover mer

Det er en tydelig sammenheng mellom det som skjer i de tidlige årene med oppvekst og utdanning, og videre i voksenlivet. Det er ikke først og fremst et spørsmål om hva personer med utviklingshemming er i stand til gjennom sin egen utviklings- og læringsprosess, men hvordan samfunnet legger til rette for alle borgerne. Det spørsmålet som er opp til debatt her, gjelder sånn sett ikke bare utviklingshemmede men også i stigende grad befolkningen for øvrig. For å nå målet om et inkluderende samfunn må vi som samfunn lære oss å inkludere mer og innovere med dette som mål.

Illustrasjon : Ole Kristian Øye

Referanseliste

- Beyer, S, Brown, T., Akandi, R. og Rapley, M. (2010). a Comparison of Quality of Life Outcomes for People with Intellectual Disabilities in Supported Employment, Day Services and Employment Enterprises. *Journal of Applied Research in Intellectual Disabilities*, 23 (3):290-295.
- Cobigo, V., Ouellette-Kuntz, H., Lysaght, R. & Martin, L. (2012) Shifting our Conceptualization of Social Inclusion. *Stigma Research and Action*, Vol 2, No 2, 75-84.
- Frøyland, K. og Spjelkavik, Ø. (2014) *Inkluderingskompetanse - et integrert perspektiv*. Frøyland, Kjetil Spjelkavik, Øystein (Red.), *Inkluderingskompetanse. Ordinært arbeid som mål og middel*. Kapittel 1. s. 18-32. Gyldendal Akademisk.
- Ellingsen, K. E. og Sandvin, J. T. (2014) *Utviklingshemming: Funksjonsnedsettelse, miljøkrav og samfunnsreformer. Utviklingshemming i et nytt lys*. Karl Elling Ellingsen (Red.), *Utviklingshemming og deltakelse*. Universitetsforlaget.
- Ellingsen, K. E. (2011) Nederst ved enden av borde? Om utviklingshemmedes deltakelse i arbeidslivet. *Fontene Forskning* 2/11 s. 4-19.
- NOU 2001: 22 Fra bruker til borger.
- Tøssebro, J., og Wendelborg, C. (2014) *Oppvekst med funksjonshemming. Familie, livsløp og overganger*. Gyldendal.
- Welman, P. (2011). Employment for Persons With Disabilities: Where Are We Now And Where Do We Need To Go? *Journal of Vocational Rehabilitation*, 35(3): 145-151.

Hvorfor?

Kronikk

Skrevet av Helene Holand, styremedlem i Inclusion Europe tidligere forbundsleder i NFU med hjelp fra medlemmer i NFU sin Aktivgruppe i Vestfold, Camilla Hopen, Camilla Berntsen og Roar Lindeberg

Foto: Kim Berge

For alle er det viktig å oppleve trygghet og kontroll for å leve et godt liv. Dette forutsetter informasjon og å kunne bestemme selv. Medlemmene av Aktivgruppen er klare og tydelige på at de av og til trenger hjelp og de tar gjerne imot hjelp, men da må det være fra en person de kjenner og er trygg på. Spørsmålet blir allikevel hvorfor de ikke får nødvendig informasjon. Vi har jo alle rett på informasjon og FN konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne understreker at informasjonen skal være mulig å forstå, artikkel 4.

NOU 2016:17 som beskriver levekårene til personer med utviklingshemming, finnes ikke i lettlest utgave. Dette gjør det vanskelig, for ikke å si umulig for de som har lesevansker og/eller en utviklingshemning å gi en uttalelse. En grunnleggende forutsetning for å kunne ta avgjørelser er at man får informasjon og kunnskap. Personer med utviklingshemning opplever daglig å bli utestengt og segregert. Ingen gjør dette av vond vilje, sannsynligvis handler det om ubetenksomhet, mangel på kunnskap og misforstått snillhet. Camilla sin historie fra videregående er bare et eksempel som sikkert var godt ment, kanskje de mente hun skulle slippe å alltid å få de dårligste karakterene. Resultatet var at hun følte seg tilsidesatt, utenfor og stemplet. i tillegg ble veien videre ut i arbeidslivet stengt.

Alle ønsker å delta, bidra og bli regnet med. Dette må vi ikke glemme i diskusjonene om detaljer i NOU 2016:17 På lik linje - Åtte løft for å realisere grunnleggende rettigheter for personer med utviklingshemning. For de denne utredningen handler om blir spørsmålene ofte «hvorfor?» Camilla beskriver skuffelsen da hun ikke fikk ha tentamen og ta eksamen på videregående skole. Dette ble bestemt av noen uten at hun ble spurt. «Hvorfor?»

Denne avgjørelsen stengte veien til en jobb hun drømte om og ønsket seg. Uten eksamen ble veien til å bli lærling eller lære kandidat i barnehage stengt. Veien til VTA ble stukket ut uten noen diskusjon. Drømmen om å jobbe i barnehage har hun aldri glemt og etter ni år i en VTA-bedrift, har hun skaffet seg praksisplass. Det er et skår i gleden at hun ikke har fått hjelp og støtte fra VTA bedriften, ikke en gang et lykke til på sin siste arbeidsdag. «Hvorfor?».

FN konvensjonen om rettighetene til personer med nedsatt funksjonsevne er tilgjengelig i lettlest versjon. På regjeringens hjemmeside (<https://www.regjeringen.no/no/tema/likestilling-og-inkludering/likestilling-og-inkludering/konvensjoner/fn-konvensjonen-om-rettar-til-menneske-med-nedsett-funksjonsevne-crpd/id2426271/>) finner vi bare den norske oversettelsen og tegnspråkversjonen. Vi håper det er ubetenksomhet som gjør at ikke lettlestversjonen også er tilgjengelig her. Lettlestversjonen finner vi etter noe leting på direktoratet sin side. Dette eksempelet viser at det ofte er mangel på kunnskap, forståelse eller ubetenksomhet som gjør at noen blir gjemt og utlatt.

Den europeiske organisasjonen for personer med utviklingshemning og deres familier, Inclusion Europe, har en egen gruppe, EPSA, the European Platform for Selv Advocates. Vi har ikke funnet noe godt ord for «Self Advocate» og «Self Advocacy» på norsk. Forslag mottas med takk. i Inclusion Europa og Inclusion International snakker vi ofte om at Self Advocacy har tre nivåer. Det første er mulighet til å velge for seg selv i hverdagen, det andre å argumentere for egne valg og ønsker og det tredje å arbeide også for andre sine rettigheter, det vi kaller interessepolitisk arbeid. EPSA har gjennomført mange gode prosjekter og har utarbeidet mye nyttig materiell. Veilederen for hvordan man kan skrive

NOU 2016:17 som beskriver levekårene til personer med utviklingshemming, finnes ikke i lettlest utgave.

Illustrasjon : Ole Kristian Øye

lettlest er et eksempel. Den er oversatt til norsk, men vi er usikre på om den blir brukt. Vi lurer på hvordan informasjon om veilederen er distribuert og hvor den er tilgjengelig? i andre europeiske land som i Tyskland, er det helt utenkelig at de politiske partiene ikke presenterer partiprogrammet sitt i lettlest utgave før valget. Så langt har vi ikke kommet her i landet enda.

I NFU har vi i mange år hatt en gruppa med aktive tillitsvalgte med utviklingshemning, «Aktiv i egen organisasjon». Den nasjonale Aktiv-gruppa til NFU har jobbet mye med hvordan informasjon kan gjøres lett å forstå og lettlest. De har kvalitetssikret informasjon i lettlest format for NFU og andre.

EPSA har gjennomført et annet spennende prosjekt om «Peer support», hvordan personer med utviklingshemning kan hjelpe hverandre (www.peer-training.eu). Aktiv-gruppa i Vestfold forteller om sin vennegruppe i Tønsberg. Her er det venner som møtes jevnlig, gjør noe hyggelig sammen og hjelper hverandre. Dette er et godt eksempel på «Peer support». Det er godt og bare være sammen med venner. Det danskene kaller å ha «pedagog fri».

EPSA har fra 2011 arrangert en europeisk konferanse for og av personer med utviklingshemning hvert annet år, «Hear our Voices». Ideen

til disse konferansene kom på Inclusion Europe sin årlige konferanse «European Action» i 2009. Konferansen dette året hadde Self Advocacy som tema. Aktiv gruppa til NFU har deltatt på alle «Hear our Voices» konferansene. Vi som har vært så heldige å følge disse konferansene har sett en imponerende utvikling både hos enkelt personer, men også i organisasjoner og grupper i ulike land i Europa. På konferansene har vi fått kunnskap om nyttige prosjekter, vi har fått tips til vårt arbeid og vi har lært mye om hvordan personer med utviklingshemning lever rundt om i Europa.

Når Regjeringen og Stortinget nå skal følge opp NOU 2016:17, er det viktig at de tar med personer med utviklingshemning. Det gamle ordtaket «Den vet best hvor skoen trykker som har den på» gjelder fortsatt. Aktiv-gruppene i NFU og andre grupper og organisasjoner av og for personer med utviklingshemning vil helt sikkert være med på et slikt arbeid.

Magasinarkiv

Magasinet **UTVIKLING** kan leses i papirformat, men visste du at det også kan leses på nett? Dette og tidligere nummer finner du på www.naku.no. I tillegg vil lenkene til de ulike referansene vi bruker i magasinet være trykkbare når du leser det på nett. God lesing!